

ВІДГУК

офіційного опонента кандидата педагогічних наук,
доцента кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Сумського державного педагогічного університету імені А.С.Макаренка

Косенка Юрія Миколайовича

на дисертаційну роботу

Долженко Світлани Георгіївни

«Формування усного мовлення

дітей старшого дошкільного віку з темпо-ритмічними труднощами»,

подану до захисту на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 016 Спеціальна освіта

галузі знань 01 Освіта/Педагогіка

Актуальність дослідження. У сучасних умовах розвитку спеціальної та інклюзивної освіти особливої актуальності набуває проблема формування усного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з темпо-ритмічними труднощами, що зумовлено зростанням кількості дітей, у яких спостерігаються порушення плавності, темпу та ритму мовлення, зокрема заїкання. Такі труднощі негативно впливають не лише на мовленнєвий розвиток дитини, а й на становлення її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери, комунікативної поведінки та соціальної адаптації. У старшому дошкільному віці, який є сенситивним періодом для інтенсивного розвитку мовлення та підготовки до шкільного навчання, темпо-ритмічні порушення можуть спричиняти формування вторинних психологічних проявів, зокрема комунікативної тривожності, страху мовлення та уникнення мовленнєвих ситуацій.

Ефективність освітнього процесу значною мірою залежить від здатності дитини вільно висловлювати свої думки, вступати у взаємодію з однолітками й дорослими, розуміти мовлення співрозмовника та користуватися мовою як основним засобом пізнання й соціальної взаємодії. Недостатній рівень сформованості усного мовлення ускладнює адаптацію дитини до освітнього середовища, знижує її впевненість у власних можливостях і може негативно позначатися на подальшому навчанні.

Сучасна практика логопедичної допомоги потребує науково обґрунтованих підходів, що враховують комплексний характер темпо-ритмічних труднощів та взаємозв'язок мовленнєвих, нейропсихологічних, моторних і психоемоційних чинників. Особливої значущості набуває розроблення інтегративних моделей формування усного мовлення, які поєднують логопедичні, психологічні, логоритмічні та рухово-координаційні засоби впливу, а також забезпечують міждисциплінарну взаємодію фахівців і активну участь батьків у корекційному процесі.

Важливою залишається необхідність вдосконалення теоретико-методичних засад і практичних підходів до формування усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з темпо-ритмічними труднощами з метою забезпечення їхнього повноцінного мовленнєвого розвитку, успішної соціалізації та готовності до навчання в закладі освіти.

У цьому контексті дисертаційне дослідження С. Г. Долженко є своєчасним, теоретично та практично значущим, а також таким, що відповідає сучасним науковим тенденціям розвитку спеціальної освіти та інклюзивного навчання як в Україні, так і в міжнародному освітньому просторі.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Наукові положення дисертаційного дослідження С. Г. Долженко є достатньою мірою обґрунтованими, що забезпечується їх внутрішньою логічною узгодженістю та системністю викладу, а також проведенням комплексного теоретико-методологічного аналізу проблеми формування усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з темпо-ритмічними труднощами.

С. Г. Долженко здійснено глибокий і всебічний аналіз значного масиву вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, що дозволило переконливо довести поліфакторну природу темпо-ритмічних труднощів, зокрема заїкання, яке розглядається як складне системне психолінгвістичне явище, що охоплює взаємопов'язані зміни у когнітивній, емоційно-вольовій та поведінковій сферах дитини. Такий підхід дозволяє науково аргументувати необхідність комплексного, міждисциплінарного підходу до вивчення та корекції цього порушення.

Вагомим є авторське бачення фізіологічних механізмів темпо-ритмічної організації мовлення як складної функціональної системи, що забезпечується координацією дихального, голосового та артикуляційного компонентів під контролем центральних механізмів регуляції. Обґрунтовано, що порушення цієї координації призводять до системних збоїв у мовленнєвій діяльності, які поширюються на всі її рівні – від фонетичного до рівня зв'язного мовлення.

Особливої уваги заслуговує використання інтеграції системно-структурного, функціонально-комунікативного, нейропсихологічного та психолінгвістичного підходів, що забезпечило цілісне трактування мовлення як багаторівневої функціональної системи. Така методологічна основа дозволяє вважати сформульовані положення логічно узгодженими, науково вивіреними та достатньо аргументованими.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що вперше теоретично обґрунтовано, розроблено та експериментально апробовано інтегративну функціонально-системну модель корекції темпо-ритмічних труднощів (заїкання) у дітей старшого дошкільного віку, спрямовану на формування усного мовлення як цілісної багаторівневої функціональної системи.

Уперше розроблено та науково обґрунтовано модель діагностики і подолання темпо-ритмічних порушень, що ґрунтується на поєднанні психолінгвістичного, нейропсихологічного, логопсихосинергетичного та функціонально-комунікативного підходів.

Вагомим науковим результатом С. Г. Долженко є створення педагогічно-діагностичного інструментарію дослідження психомовленнєвої діяльності дітей зазначеної категорії, який охоплює нейрофізіологічний, когнітивний, мовленнєвий та емоційно-вольовий блоки.

Виявлено специфічні механізми прояву темпо-ритмічної дезорганізації мовлення з позицій сучасних міждисциплінарних підходів.

Окремо варто відзначити розроблення системи методичних рекомендацій для фахівців закладів дошкільної освіти щодо організації корекційно-розвиткової роботи з дітьми з темпо-ритмічними труднощами.

Практичне значення дослідження. Практичне значення результатів дисертації є суттєвим і полягає в тому, що на основі розробленої інтегративної системи діагностики темпо-ритмічних труднощів (заїкання) у дітей старшого дошкільного віку створено диференційований навчально-методичний інструментарій, орієнтований на формування усного мовлення як цілісної багаторівневої функціональної системи.

Запропонований інструментарій забезпечує комплексний вплив на мовленнєвий, когнітивний, нейрофізіологічний та емоційно-вольовий блоки розвитку дитини, сприяє оптимізації темпо-ритмічної організації мовлення, розвитку комунікативної компетентності, стабілізації психоемоційного стану та підвищенню рівня соціальної адаптації дітей означеної категорії.

Розроблені матеріали мають чітко виражений прикладний характер і можуть бути впроваджені в освітній процес закладів дошкільної освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, а також у систему індивідуальної корекційно-розвиткової роботи з дітьми з темпо-ритмічними труднощами (заїканням). Їх застосування забезпечує реалізацію диференційованого підходу з урахуванням індивідуальних мовленнєвих, нейропсихологічних та психоемоційних особливостей дітей, а також ступеня вираженості порушення.

Результати дослідження можуть бути використані у процесі професійної підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у галузі спеціальної освіти, зокрема під час розроблення навчально-методичних посібників, освітніх програм, навчальних дисциплін і курсів підвищення кваліфікації для вчителів-логопедів та інших фахівців, які працюють з означеною категорією дітей.

Аналіз емпіричної частини дослідження. Емпірична частина дисертації виконана на високому науково-методичному рівні та характеризується чіткою структурованістю, логічною послідовністю й достатньою глибиною аналізу.

У процесі дослідження було обґрунтовано та застосовано комплекс власно розроблених діагностичних ігрових проб, спрямованих на вивчення

різних компонентів розвитку дітей старшого дошкільного віку з темпоритмічними труднощами (досліджено емоційно-вольову та рухову сфери, процеси сприймання, уваги, пам'яті та мислення, просодичну сторону мовлення, фонематичні процеси, звуковимову, лексико-граматичну компетентність і зв'язне мовлення). Такий підхід забезпечив багатовимірність діагностики та комплексне вивчення структури мовленнєвого порушення.

Використаний діагностичний інструментарій дозволив отримати об'єктивні емпіричні дані щодо особливостей психомовленнєвого розвитку дітей зазначеної категорії, а також виявити системні взаємозв'язки між окремими компонентами мовленнєвої діяльності.

Математико-статистична обробка результатів здійснювалася із застосуванням сучасних методів аналізу, що забезпечило належний рівень достовірності результатів і коректність їх інтерпретації.

Отримані дані констатувального дослідження засвідчили наявність виражених порушень у структурі мовленнєвої та психічної діяльності дітей із темпо-ритмічними труднощами. Формувальний експеримент продемонстрував позитивну динаміку змін після впровадження корекційно-розвиткової роботи, що підтверджує ефективність запропонованого підходу.

Ступінь обґрунтованості методів дослідження. Методологічна база дослідження є широкою, багаторівневою та відповідає сучасним вимогам наукового пошуку. Використання теоретичних, емпіричних та статистичних методів забезпечило комплексність і глибину аналізу досліджуваної проблеми.

Джерельна база є репрезентативною (205 позицій, з яких 41 іноземними мовами), що свідчить про високий рівень опрацювання наукової літератури.

Чітке формулювання об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження забезпечує внутрішню логічну узгодженість роботи та її відповідність сучасним вимогам педагогічної науки.

Загальний аналіз роботи. Дисертаційна робота є цілісним і концептуально завершеним науковим дослідженням. Вона характеризується чіткою структурою, логічною послідовністю викладу, належним рівнем наукової аргументації та високим рівнем академічної культури. Висновки, сформульовані до кожного розділу, є ґрунтовними, змістовними та повністю узгодженими з поставленими завданнями дослідження. Робота засвідчує здатність автора до глибокого наукового аналізу, теоретичного узагальнення та розроблення результативних педагогічних рішень.

Повнота висвітлення результатів у публікаціях. Основні результати дисертаційного дослідження представлено у 10 наукових працях, з яких 2 одноосібні. З них – 9 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України категорії «Б»; 1 стаття в інших наукових виданнях України. 4 публікації мають апробаційний характер. Це свідчить про належний рівень апробації результатів дослідження та їх наукову верифікацію.

Академічна доброчесність. У процесі аналізу дисертаційної роботи порушень академічної доброчесності не виявлено. Робота є самостійним, оригінальним науковим дослідженням.

Дискусійні положення та зауваження. Попри загальну високу позитивну оцінку дисертації, вважаємо за потрібне звернути увагу на окремі аспекти:

1. У теоретичній частині дисертаційного дослідження ґрунтовно висвітлено психолого-педагогічні особливості дітей дошкільного віку із заїканням та організацію логопедичної допомоги в закладах дошкільної освіти. Водночас, на нашу думку, було б доцільно більш детально представити сучасний зарубіжний досвід корекції заїкання у дітей дошкільного віку, зокрема із залученням міждисциплінарного підходу та сімейно орієнтованих програм підтримки.

2. У дослідженні представлено результати роботи з педагогами, логопедами та батьками дітей із заїканням у закладах дошкільної освіти різних регіонів України. Проте, на нашу думку, варто було б більш детально проаналізувати рівень професійної готовності вихователів закладів дошкільної освіти до взаємодії з дітьми, які мають порушення темпо-ритмічної організації мовлення.

3. Дисертаційна робота лише б виграла, якби в авторській системі логокорекційної роботи було ширше представлено практичні рекомендації для педагогів закладів дошкільної освіти щодо створення сприятливого мовленнєвого середовища для дітей із заїканням.

4. У роботі трапляються окремі стилістичні неточності та поодинокі технічні огріхи, однак вони не мають принципового характеру та не знижують загальної наукової цінності й практичної значущості дисертаційного дослідження.

Водночас зазначені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження.

Загальний висновок. Дисертаційна робота Долженко Світлани Георгіївни є повністю завершеним, самостійним та науково обґрунтованим дослідженням. У ньому вирішено важливу наукову проблему формування усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з темпо-ритмічними труднощами (заїканням)

Робота має значну наукову новизну, теоретичну та практичну цінність, відповідає сучасним вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 016 «Спеціальна освіта».

Дисертація Долженко Світлани Георгіївни на тему «Формування усного мовлення дітей старшого дошкільного віку з темпо-ритмічними труднощами» є завершеним самостійним науковим дослідженням, має наукову новизну та практичну значущість, відповідає вимогам постанови КМУ від 12 січня 2022

року «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» зі змінами від 03.05.2024 р. та наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» зі змінами від 31.05.2019 р., а її авторка, **Долженко Світлана Георгіївна**, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 016 Спеціальна освіта.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної та інклюзивної освіти
Сумського державного педагогічного
університету імені А.С. Макаренка

Юрій КОСЕНКО

Підпис	Косенко Ю.
Засвідчую	
першого проректор	
Г. Заїкіна	
"	" 20 р.